

Afdeling 24: Midden-Brabant

[https://awn-archeologie.nl/afdeling/midden-brabant/
middenbrabant.24@awn-archeologie.nl](https://awn-archeologie.nl/afdeling/midden-brabant/middenbrabant.24@awn-archeologie.nl)

Nationale Archeologiedagen

Van vrijdag 14 tot en met zondag 16 juni vinden weer de Nationale Archeologiedagen plaats. Landelijk zijn er tal van activiteiten die zijn te vinden op de website: <https://archeologiedagen.nl>.

In Tilburg is er vrijdagavond in het Natuurmuseum Brabant (Spoorlaan 434 in Tilburg) een mini-symposium met drie lezingen over het zeventiende-eeuwse **klokkengieters-atelier** waarvan de resten in januari van dit jaar zijn opgegraven bij de Heikese kerk. De avond begint om 19.00 uur met koffie en thee, de lezingen beginnen om 19.30 uur en de toegang is gratis.

Het gaat om de werkplaats van de klokkengieter Martin Mareschal die hier werkte in 1654. Een van de twee grote klokken die hij goot hangt nog steeds in de toren van de Heikese kerk. De andere ging verloren in de Tweede Wereldoorlog, maar is daarna wel vervangen.

Hoofdspreker is Anita Koster, archeoloog en publicist over de archeologie van het klokkengietersatelier. Zij gaat in op de techniek van het klokkengieten en de archeologische sporen die dit proces nalaat. Dit aan de hand van opgravingen in Utrecht en elders. Aansluitend belicht Guido van den Eynde, gemeentelijk archeoloog in Tilburg, de opgraving voor de toren van de Heikese kerk en de vondst van de werkput waarin de twee klokken werden gegoten en de oven waarin het benodigde brons werd gesmolten. Na de pauze vult historicus Laurant Toorians deze archeologische informatie aan met gegevens uit het gemeentearchief. Hierin is het contract met Mareschal bewaard gebleven, evenals een gedetailleerde rekening van de gemaakte kosten. Dit geeft inzicht in de gevolgde werkwijze en de gebruikte materialen.

De basis van de mallen voor de twee klokken in de opgraving. Foto BAAC.

Op zaterdag 15 juni zijn kinderen van 7 tot 11 jaar met hun ouders en/of grootouders welkom op het Willemsplein en in het Paleis Raadhuis waar zij een dag lang worden ingewijd in de archeologie Van 10.00 uur 's ochtends tot 17.00 in de namiddag zijn er activiteiten (zie het programma in de bij deze nieuwsbrief gevoegde folder).

Om 11.00 uur wordt er voor de wat ouderen een rondleiding gegeven door het Paleis en gedurende de hele dag kan **Expo Tilburg 2050** worden bezocht. Dat is een presentatie over de planologie van Tilburg in verleden, heden en toekomst.

De Tilburgse 'leskist' archeologie.

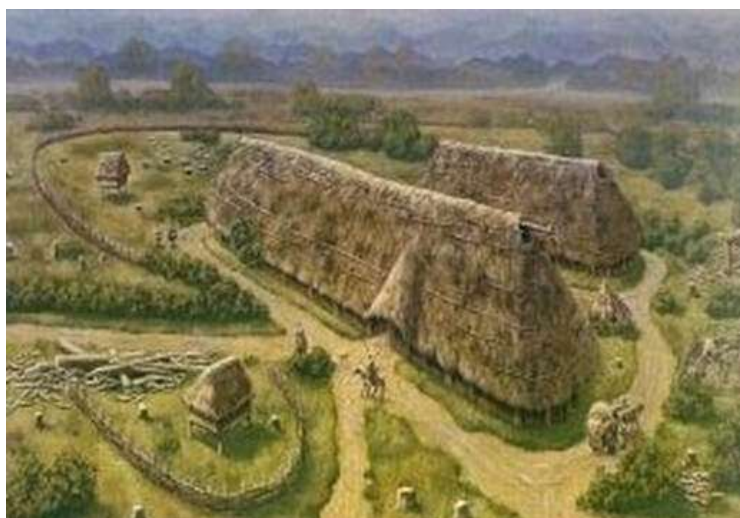
AWN Midden-Brabant sluit bij deze activiteiten aan door op zaterdag 15 juni een nieuwe **archeologische fietsroute** te lanceren. Deze route leidt door het grensgebied van Tilburg en Goirle langs een hele reeks van locaties waar archeologisch onderzoek is gedaan, met vondsten van de vroege prehistorie (neolithicum) tot in de late middeleeuwen. Doorkruist worden onder meer Bedrijventerrein Katsbogten, Bakertand, Stappengoor en de wijk Jeruzalem. De routebeschrijving – met achtergrondinformatie – komt als pdf op de website van AWN Midden-Brabant en de tocht kan dus individueel of ik (kleine) groepen op elk gewenst moment worden gereden.

Op 15 juni is het in het kader van de Nationale Archeologiedagen mogelijk om de tocht te fietsen vanaf het Willemsplein (Paleis Raadhuis). De start is om 14.00 uur en er kunnen maximaal 20 personen mee. Aanmelden kan via middenbrabant.24@awn-archeologie.nl en de routebeschrijving is voor de deelnemers op papier beschikbaar. Op de plaatsen van de opgravingen wordt steeds een korte toelichting gegeven.

Deze fietsroute is samengesteld door AWN-lid van het eerste uur Frans van Nuenen die bij veel van het archeologisch onderzoek dat passeert ook zelf aanwezig is geweest.

N.B.: We fietsen niet in een grotere groep omdat dit tot onveilige situaties kan leiden. Iedereen fietst mee op eigen risico.

Ook de fietsroute die we in 2021 maakten vanuit Tilburg naar de grafheuvels op de Regte Heide wordt als pdf beschikbaar gemaakt op de website.

Reconstructie van een boerderij uit de Bronstijd zoals opgegraven in Katsbogten. Bron: Tilburgers.nl.

Geslaagde excursie naar Rijckholt

Op **20 april** brachten we een zeer geslaagd bezoek aan de **Vuursteenmijn** in Rijckholt, Zuid-Limburg. Met een goed gevulde bus met opstappers in Tilburg en Eindhoven en met enkele deelnemers die op eigen gelegenheid naar Rijckholt waren gekomen, zaten we aan de maximale groepsgrootte van 45 personen. Deelnemers waren AWN-leden (Midden-Brabant, AVKP en elders), de Steentijdwerkgroep en leden van de Heemkundekring Tilborch.

Verzamelen voor de ingang van de vuursteenmijn. Foto AWN Midden-Brabant.

In Rijckholt werden we ontvangen met koffie met vlaai waarna we verdeeld over drie groepen met elk een deskundige en enthousiaste gids rondgeleid. Doordat de drie groepen het programma in verschillende volgorde doorliepen kreeg iedereen alles te zien en was de groep nergens te groot om de informatie mee te krijgen. In de mijn zelf is vijftien de maximum groepsgrootte. Beneden in het dorp werd een bezoek gebracht aan het lokale heemkundemuseum dat voor een groot deel is gewijd aan de archeologie en de vuursteenwinning. De heldere presentatie vormt daar een goede introductie die ook voor jongeren goed toegankelijk is. De tocht door het Savelsbos naar de mijn bracht mooie uitzichten over de Maasvallei en veel uitleg van de gids over zowel flora en fauna als inleidend op het bezoek aan de mijn.

De weersverwachting was 'regenachtig', maar het bleek een mooie zonnige dag en het bos was op zijn mooist met volop daslook in bloei. Na afloop volop positieve reacties en ook financieel is deze excursie goed uitgekomen. Alle reden dus om vooruit te kijken naar meer.

Een tunnel in de vuursteenmijn. Foto AWN.

Bijzondere vondst: vroegmiddeleeuwse riemtong in Borre-stijl

AWN-lid en gedreven detector-amateur Ruud van den Bosch meldde een bijzondere vondst: een riemtong die is versierd in een eenvoudige vorm van de zogenaamde Borre-stijl. Deze stijl van versieren was in gebruik tussen ongeveer 840 en 970 na Christus en dankt zijn naam aan vondsten uit een scheepsgraf in Borre in Vestfold (Noorwegen, ten zuiden van Oslo). Het gaat dus om Viking-kunst.

Een kenner van vroegmiddeleeuwse kunst vermoedt aan de hand van foto's dat deze riemtong misschien niet in Scandinavië is gemaakt, maar in Engeland. Hij verwijst daarbij naar een vergelijkbaar exemplaar in het naslagwerk van James Graham-Campbell, *Viking Artefacts. A Select catalogue* (Londen: British Museum 1980) nr. 187. Dat zou Scandinavisch geïnspireerd in Engeland zijn gemaakt.

Ruud heeft een mooie website over zijn activiteiten als 'akkerrakker' waarop veel van zijn vondsten zijn te zien: <https://akkerrakker.webnode.nl/>. De riemtong is gemeld in Portable Antiquities Netherlands (PAN).

Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog bouwden de bezetter in het bosgebied tussen Loon op Zand en Kaatsheuvel en op terrein van natuurmonumenten een grote munitiewerkplaats en verdeelcentrum ten behoeve van (vooral) vliegveld Gilze-Rijen. Een deel hiervan stond bekend als Munitions Ausgabe Stelle (MASt) en dit is hoe veel mensen in de omgeving zich dit complex herinneren. Tegen het einde van de oorlog bliezen de Duitsers zelf delen van dit complex op en na de oorlog werd er snel gesloopt. De klinkers en bakstenen waren erg welkom bij het herstel van de gehavende dorpen Loon op Zand en Kaatsheuvel. Wel bleven in het terrein sporen aanwezig, met als markantste enkele reeksen enorme explosiekraters in het bos.

Een deel van het terrein waar zich ook een aantal dienstgebouwen hadden bevonden, is ongedocumenteerd verdwenen bij de aanleg van de N261. Sinds enkele jaren zet amateur historicus Paul Faes uit Tilburg zich in om zoveel mogelijk informatie over de aard en de inrichting van dit munitiecomplex te verzamelen, en hij doet dat met groot succes. Zo weten we nu dat dit geheel een veel sterker 'industrieel' karakter had dan tot voor kort werd aangenomen, met overal verharde wegen, gemetselde bunkers voor de munitieopslag en goede voorzieningen voor de manschappen.

*Het schoonmaken en inmeten van de funderingen van de kantine door BAAC.
Foto AWN Midden-Brabant.*

Bij werkzaamheden op het terrein direct ten westen van de N261 waar de Efteling uitbreidt, werd de fundering en de kelder teruggevonden van de kantine van dit complex. Deze resten zijn opgegraven door BAAC en gedocumenteerd waarbij zijdelings ook AWN Midden-Brabant betrokken is geweest. Vervolgens zijn de funderingen uitgebroken en verwijderd zodat nu in het terrein niets rest.

In het gebied ten oosten van de N261 zijn wel nog resten te zien en bij het vredesmonument van de gemeente Loon op Zand dat hier in het bos staat, staat een informatiebord. Omdat daar ook nog steeds resten in de bodem zitten – ook explosieven

en ander gevaarlijk spul – dienen mensen met metaaldetectors hier weg te blijven. In het verleden zijn hier al enkele malen ernstige ongelukken gebeurd. Op wegen en paden is het veilig.

Impressie van een bunkergroep op de MAST. Illustratie Paul Faes.

Een explosief verleden

Welkom op de M.A.St.

Nog maar heel weinig herinnert ons aan het 'explosieve' verleden van dit deel van Nationaal Park De Loonse en Drunense Duinen. Ook de naam M.A.St. doet niet meteen vermoeden wat zich hier halverwege de vorige eeuw heeft afgespeeld. Maar de geschiedenis heeft haar sporen in het bos nagelaten. Heemkundekring de Ketsheuvel en Natuurmonumenten hoefden het alleen weer bloot te leggen. Een korte wandelroute langs een vijftal zichtbare objecten vertellen je meer over de verborgen geschiedenis van dit gebied. Zodat ook die niet vergeten wordt!

Wandelen langs het verleden

M.A.St.
In de Tweede Wereldoorlog, tussen 1941 en 1944, was de Duitse bezetter hier een Munitionsof Ausgabestelle, afgekort M.A.St. Op 300 hectare lagen hier ruim 130 munitiebunkers, parkerteravens met camouflagemogelijkheden, een kilometer lange opgraving (zie foto boven), barakken voor de manschappen, een kantine, een voetbalveld en zelfs een zwaarbod. Het gehele terrein was omringd met een 3 meter hoog prikkeldraadhekwerk.

Natuur in de oortijd
Natuurmonumenten mocht, desondanks, niet direct het omringde gebied niet meer betreden. Boswachter Jan Peijnenburg en directeur Eshuis van Natuurmonumenten kwamen regelmatig podshoogterennen. Ze probeerden de Duitsers aan te spreken op hun activiteiten die het bos aantasten, maar dat was tegen dovensensoren gericht. Wel over het ontstaan van de M.A.St. is bekend uit de verslagen en brieven die zij schreven over hun waarnemingen.

'Veilige opslagplaats'
De munitie was nodig voor de brennenwerpers en jagers die vanaf vliegveld Gilze-Rijen opstegen. Opslag bij het vliegveld vonden de Duitsers te riskant. Die in verband met regelmatige bombardementen door de geallieerde troepen. Daarom werd op veilige afstand van het vliegveld een opslagplaats ingericht in de Loonse en Drunense Duinen. De munitie werd via station Waalwijk aangevoerd en met speciale vrachtwagens verder vervoerd.

Verzetgroep André
Een regionale verzetsgroep was de Groep André, die actief was in het gebied van de Langstraat. Zij maakte in mei 1944 een gedetailleerde schets van de M.A.St. wat ons een aardig beeld geeft hoe het complex eruit gezien moet hebben.

Dolle Dinsdag
Met de landing aan de geallieerden in Normandië op 6 juni 1944, kwam de bevrijding steeds dichterbij. De Duitsers bleven de afzicht, maar niet zonder hun sporen pit te wipen. Dat leidde uiteindelijk Dolle Dinsdag op 5 september 1944.

3 September: Vanaf hier waren de oorvervoersontplofingen te horen van de bomstudies van de geallieerden op vliegveld Gilze-Rijen.

4 September: De bewoners van Kaatsheuvel werden door de Duitsers gewaarschuwd dat zij de M.A.St. gaan blazen.

5 September: Dolle Dinsdag. Het munitiedepot met alle bunkers, maar ook de barakken, keukens en een zwembad met veel geweld de lucht in. Enorme explosies schokten de omgeving en ruïnes braken tot 10 km ver.

Opgraving in de natuur
De natuur herstelt haar eigen huis en de M.A.St. is opgegaan in het groen. In het voorjaar en de zomer staat er in veel bossen een laagte water. Deze poelen blijken te droogge stuwingsgebied een slecht aangelegde voor ontbreken, waardoor salamanders en kikkers.

Kies je route

2,5 km, kort langs belevingswaardigheden

Deze korte route is uitgezet langs een aantal objecten van de vroegere M.A.St. Deze zijn weer zichtbaar gemaakt door begroeiing te verwijderen. Bij de objecten kun je een QR code scannen met je smartphone voor meer informatie over het object.

Praktische informatie

Fakkelplan: Horst, Kaatsheuvel
Temming: Het gebied is toegankelijk van zonsopkomst tot zonsondergang.
Wandelaars: Wij wandelen op wegen en paden, of kies voor de gemarkeerde vandelroute.
Honden: Honden ruigen niet aan de lijn.

Gedetailleerde schets van de M.A.St. gemaakt door verzetgroep André.

Map showing the route through the M.A.St. area, including landmarks like Parkterrein, Dolle Dinsdag, Bunkers, Munitiedepot, and various streets like Nieuwe-Bohavesweg, E.Halingstraat, and Oude-Bohavesweg. The map also shows the location of the M.A.St. relative to the surrounding landscape and roads like N261.

Website vernieuwd

Misschien zag u het al, de [website](#) van AWN Midden-Brabant is vernieuwd en dankzij onze nieuwe webmaster Guido van Klaveren overzichtelijker geworden. Er wordt nog verder aan gewerkt en bijdragen zoals relevante (nieuws)berichten of aankondigingen blijven welkom.

In het menu onder publicaties zijn ook alle verschenen Nieuwsbrieven van de afdeling te vinden. Ga daarvoor met de cursor naar 'publicaties' en dan een stapje naar beneden. De velden die eerst wit lijken, worden dan leesbaar.

Overleg met Natuurmuseum Brabant

We zijn in overleg met Natuurmuseum Brabant aan de Spoorlaan in Tilburg over het gebruik van een ruimte voor vergaderingen en (kleine) activiteiten. Het lijkt erop dat dit gaat lukken en dan hebben we als AWN-afdeling weer een 'eigen plek'. De locatie is centraal en ook met openbaar vervoer goed bereikbaar en niet onbelangrijk is dat onze afdeling hier ook in haar vorige leven (jaren 1980 en '90) hier thuis was. We keren dus terug op het oude nest.

Lezing najaar

Met Heemkundekring Tilborch is er de afspraak dat wij tweemaal per jaar een lezing invullen in de cyclus van maandelijkse lezingen die de heemkundekring organiseert. Deze lezingen vinden steeds plaats in de studiezaal van het Regionaal Archief Tilburg. Voor het najaar kunt alvast de datum 22 oktober in uw agenda noteren. Nadere details volgen nog.

Romeinse villa's

Nog tot en met 25 augustus 2024 is in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden de expositie **Romeinse villa's in Limburg** te zien. Aansluitend reist deze tentoonstelling door naar het Limburgs Museum in Venlo en het Thermenmuseum in Heerlen. Dergelijke villa's kwamen niet alleen voor in Limburg. In Midden-Brabant hebben we de goed onderzochte villa van Hoogeloon en moet er ook minstens één villa zijn geweest in Esch.

Het badhuis van de villa van Lemiers tijdens de opgravingen in 1928-1930. Foto en collectie © Rijksmuseum van Oudheden.

Colofon – Wie zijn wij en waar bereikt u ons?

AWN Afdeling 24 Midden Brabant

Bestuur:

Paul Taminiau, voorzitter. Email: taminiaupaul24@gmail.com

Wim van Klaveren, penningmeester.

Jacques van der Sommen, lid.

Lauran Toorians, lid.

Adviseur:

Guido van den Eynde, gemeentelijk archeoloog Tilburg.

Afdeling 24: Midden-Brabant, Nieuwsbrief nr. 17, juni 2024.

<https://awn-archeologie.nl/afdeling/midden-brabant/>.

Contact: middenbrabant.24@awn-archeologie.nl

Wim van Klaveren, 06-511.24.939

